

**UNIVERSITATEA DE ȘTIINȚE AGRONOMICE ȘI MEDICINĂ
VETERINARĂ BUCUREȘTI**

**FACULTATEA DE MANAGEMENT, INGINERIE ECONOMICĂ ÎN
AGRICULTURĂ ȘI DEZVOLTARE RURALĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

CERCETĂRI PRIVIND STRATEGIILE DE DEZVOLTARE RURALĂ ÎN JUDEȚUL MUREȘ

**Coordonator științific,
Prof.univ.dr. DRĂGHICI MANEA**

**Doctorand,
Ing. Cighir Emil**

**BUCUREȘTI
-2008**

CUPRINS

CUPRINS	1
INTRODUCERE	3
CAPITOLUL 1 - ANALIZA EVOLUȚIEI STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE RURALĂ PE PLAN MONDIAL ȘI ÎN ȚARA NOASTRĂ	6
1.1. CONCEPTUL DE DEZVOLTARE RURALĂ	6
1.1.1. Spațiul rural. Conținut, semnificații, concepte definitorii	6
1.1.2. Dezvoltarea rurală	12
1.2. EVOLUȚIA STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE RURALĂ PE PLAN MONDIAL	29
1.2.1. Strategii ale dezvoltării rurale – considerații teoretice	29
1.2.2. Dezvoltarea rurală, o problemă cu caracter global	30
1.2.3. Dezvoltarea rurală în Țările Central și Est Europene	35
1.2.4. Politica Agricolă Comună și dezvoltarea rurală	36
1.2.5. Noua inițiativă comunitară pentru dezvoltare rurală -LEADER	44
1.3. EVOLUȚIA STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE RURALĂ ÎN ȚARA NOASTRĂ	45
1.4. CONCLUZII	51
CAPITOLUL 2 - METODE ȘI PROCEDEE DE ANALIZĂ A DEZVOLTĂRII RURALE	53
2.1. INDICATORI AI DEZVOLTĂRII RURALE	54
2.1.1. Criterii aplicabile indicatorilor	55
2.1.2. Cadre de analiză pentru indicatori	55
2.1.3. Grupe de indicatori	56
2.2. METODE ȘI PROCEDEE DE ANALIZĂ A DEZVOLTĂRII RURALE. STRATEGIA DE DEZVOLTARE RURALĂ	62
2.2.1. Programarea	62
2.2.2. Eficiența programării	65
2.2.3. Metode de analiză	66
2.3. CONCLUZII	78
CAPITOLUL 3 - ANALIZA DEZVOLTĂRII RURALE ÎN ȚARA NOASTRĂ	80
3.1. ANALIZA DEZVOLTĂRII RURALE PÂNĂ ÎN ANUL 1989	80
3.1.1. Dezvoltarea rurală în plan economic	80
3.1.2. Dezvoltarea rurală în plan social	92
3.1.3. Dezvoltarea rurală în plan ecologic	96
3.2. ANALIZA DEZVOLTĂRII RURALE DUPĂ ANUL 1989	99
3.2.1. Dezvoltarea rurală în plan economic	102
3.2.2. Dezvoltarea rurală în plan social	122
3.2.3. Dezvoltare rurală în plan ecologic	132
3.3. CONCLUZII	139
CAPITOLUL 4 - ANALIZA DEZVOLTĂRII RURALE ÎN JUDEȚUL MUREȘ	141
4.1. SCURTĂ PREZENTARE A JUDEȚULUI MUREȘ	141
4.1.1. Descriere generală	141
4.1.2. Analiza diversificării producției și a serviciilor în cadrul exploatațiilor agricole	150
4.1.3. Analiza dezvoltării infrastructurii rurale a județului Mureș	162
4.2. ANALIZA ȘI DIAGNOZA SPAȚIULUI RURAL	179
4.2.1. Criteriul fizico-geografic	179
4.2.2. Criteriul demografic	183
4.2.3. Criteriile economice	187
4.2.4. Criterii privind locuința și modul de locuire	190
4.2.5. Criteriile de echipare tehnică a localităților	191
4.2.6. Criteriul social	192
4.2.7. Criteriul ecologic	193
4.3. STRATEGII DE DEZVOLTARE RURALĂ. STUDII COMPARATIVE PE CAZURI	195
4.3.1. Scurtă prezentare monografică a comunei SÂNPETRU DE CÂMPIE. Analiza SWOT	195

Cercetări privind strategii de dezvoltare rurală în județul MUREȘ

4.3.2. Scurtă prezentare monografică a comunei RĂSTOLIȚA. Analiza SWOT.....	208
4.3.3. Scurtă prezentare monografică a comunei SÂNGEORGIU DE MUREȘ. Analiza SWOT.....	221
4.4. ELEMENTE DE STRATEGIE.....	233
4.4.1. Elemente de strategie comune.....	233
4.4.2. Elemente de strategie specifice.....	239
4.4.3. Fișe de proiect privind dezvoltarea rurală.....	248
4.5. CONCLUZII.....	249
CAPITOLUL 5 – CONCLUZII ȘI PROPUNERI.....	251
BIBLIOGRAFIE.....	267
ANEXE.....	276
LISTA TABELE.....	296
LIST OF TABLES.....	298
LISTA FIGURI.....	300
LIST OF FIGURES.....	301
LISTA ANEXE.....	303
LIST OF APPENDICES.....	303
LISTA ABBREVIERI.....	304
REZUMAT.....	305
ABSTRACT.....	310

Rezumat

Dezvoltarea complexă a spațiului rural este un obiectiv de importanță națională, ținând cont de condițiile oferite de aderarea la Uniunea Europeană. Procesul tranziției de la economia supercentralizată la economia de piață a generat, în agricultura și dezvoltarea rurală a României, multiple probleme de ordin economic și social. De aceea, este normal ca preocupările privind identificarea unor soluții și metode de rezolvare a acestora să determine intensificarea preocupărilor teoretice și practice în acest domeniu.

Multe din abordările tradiționale nu mai sunt adecvate economiei de piață și, în special, mediului rural, având în vedere noile cerințe. Astfel se impune o abordare modernă a acestuia, ținând cont că spațiul rural deține o mare varietate de resurse locale a căror valorificare superioară pe baza durabilității, conduce la dezvoltarea acestuia.

Dezvoltarea rurală este o strategie care implică extinderea binefacerilor creșterii economice din mediul rural asupra celor al căror viitor este legat de căutarea mijloacelor de existență, la țară.

În contextul Uniunii Europene, conceptul de dezvoltare rurală a suferit schimbări, de la faza inițială, respectiv cea a fondării Pieței Comune, până la cea actuală care a avut ca punct de pornire anul 1985, în care pentru prima dată problemele agriculturii au fost văzute preponderent în termeni de dezvoltare rurală integrată, accentul fiind pus pe mediul înconjurător.

Interesul deosebit manifestat de Uniunea Europeană față de problematica dezvoltării spațiului rural este unul crescător, materializat în elaborarea de politici și strategii în consecință. Astfel, dacă la începutul anilor '70 politicile structurale vizau transformarea fermelor familiale în unități economice competitive, anii '80 au determinat mutarea centrului de greutate spre problematica protecției mediului înconjurător și a conservării peisajului rural.

Sfârșitul secolului trecut a însemnat introducerea unui concept nou, care să înglobeze noile orientări, respectiv cel de dezvoltare rurală durabilă, integrată.

Pentru România, acceptarea și implementarea doctrinei dezvoltării durabile reprezintă o cale responsabilă de realizare a dezvoltării pe termen mediu și lung, în concordanță cu interesul național și cu cerințele formulate de organismele internaționale.

Politica Agricolă Comună considerată „propulsorul” unificării lumii europene, a fost elaborată la nivelul Uniunii Europene, ca răspuns la amenințările externe generate de competiția comercială americană și pe fondul amenințărilor interne venite dinspre societatea industrială.

Etapele Politicii Agricole Comune au evidențiat cu claritate în cele peste cinci decenii de existență, evoluția strategiilor adoptate, în strânsă concordanță cu aspectele caracteristice fiecărei perioade parcursă, având în permanență, ca obiectiv principal „întărirea și dezvoltarea mediului rural”.

Politica agricolă aplicată în România de după anul 1989, a influențat direct dezvoltarea rurală, dar a fost bazată în principal, pe criterii sociale, ideologice și mai puțin pe cele economice, rezultatele având o influență nefastă asupra ruralului. Fărămițarea suprafețelor agricole și atribuirea lor unor persoane care nu desfășoară activități în domeniul agricol reprezintă doar unul dintre efectele cu caracter distructiv pronunțat, al mediului rural.

Teza, structurată pe cinci capitole și-a propus, ca pe fondul unor considerații teoretice să prezinte starea ruralului mureșean și să formuleze strategii de dezvoltare a acestuia. Astfel:

Primul capitol, „ANALIZA EVOLUȚIEI STRATEGIILOR DE DEZVOLTARE RURALĂ PE PLAN MONDIAL ȘI ÎN ȚARA NOASTRĂ”, este consacrat analizei multidimensionale a conceptelor de rural și ruralitate, a locului ruralului în ansamblul economiei românești. Plecând de la interpretarea spațiului rural sub aspect economic, ecologic și social, analiza este orientată spre elucidarea aspectelor teoretice și a semnificației practice a conceptului de rural. S-a acordat atenție elementelor care conferă ruralului individualitate, autenticitate și specificitate în raport cu urbanul, precum și funcțiilor spațiului rural. Substanța capitolului o constituie analiza exhaustivă a conceptelor de dezvoltare rurală, dezvoltare rurală integrată, respectiv dezvoltare rurală durabilă. În vederea percepției complexității dezvoltării

durabile s-a insistat asupra analizei acelor opinii care privesc durabilitatea prin unitatea coordonatelor de natură economică, ecologică, tehnico-tehnologică, social-umană, politică, educativă, culturală, juridică și spațială.

Au fost evidențiate etapele parcurse de la elaborarea și aplicarea inițială a PAC, demersurile legate de perfecționarea acesteia, în concordanță cu noile realități agrare. S-a pus accent asupra etapei 1962-1992, când PAC s-a bazat, în special, pe garantarea prețurilor interne și organizarea de piață specifică fiecărui produs agricol, și asupra reformei politicii agrare elaborată de Ray MacSharry. S-a relevat importanța Agendei 2000 în reorganizarea substanțială a instrumentelor PAC.

O atenție deosebită s-a acordat prezentării aspectelor referitoare la strategiile de dezvoltare rurală pe plan mondial, cu accent pe acele care au fost adoptate în țările Central și Est Europene. Am considerat necesară evidențierea rolului Politicii Agricole Comune, în dezvoltarea rurală, modalitățile de realizare precum și etapele parcurse de aceasta, cu sublinierea faptului că în cei 50 de ani de la trasarea arhitecturii PAC, cea mai importantă transformare poate fi considerată trecerea de la susținerea agriculturii prin prețuri, ca prim pilon al PAC la dezvoltarea rurală (pilonul al doilea).

Abordarea teoretică a noii inițiative comunitare pentru dezvoltarea rurală –LEADER a urmărit prezentarea celor trei acțiuni în jurul cărora aceasta a fost structurată, tocmai pentru a-i sublinia importanța:

- **Acțiunea 1:** Ajutor pentru strategiile de dezvoltare rurală integrată, experimentală, bazate pe abordarea “jos-sus” și parteneriate orizontale;
- **Acțiunea 2:** Ajutor pentru cooperarea interregională și internațională;
- **Acțiunea 3:** Legarea în rețea a tuturor zonelor rurale ale Uniunii Europene.

Ultimul paragraf al capitolului, intitulat „Evoluția strategiilor de dezvoltare rurală în țara noastră” surprinde măsurile de politică agricolă care au vizat spațiul rural, cu influențe directe asupra dezvoltării rurale.

Capitolul al doilea, „METODE ȘI PROCEDEE DE ANALIZĂ A DEZVOLTĂRII RURALE”, are un caracter teoretico-operational și a rezultat din necesitatea conturării unui dispozitiv cu ajutorul căruia să se poată aprecia nivelul de dezvoltare rurală a unor localități, zone sau regiuni, nivel a cărui interpretare să se constituie în punctul de plecare pentru elaborarea unor strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung.

Este indubitabil faptul că elaborarea unor strategii de dezvoltare rurală, echitabile trebuie să se bazeze pe o serie întreagă de date, concentrate în baze de date informaționale veridice, și multilaterale, care să se poată constitui într-un suport pentru construirea unui sistem de indicatori care să exprime cantitativ, dar mai ales calitativ, multiplele aspecte de stare, structură, dinamică și comportament a procesului analizat.

Pe acest considerent s-a acordat o atenție mărită criteriilor de alegere, precum și cadrelor de analiză a indicatorilor dezvoltării rurale, partea teoretică având în contrapondere exemple de serii de indicatori, în vigoare în țări precum Anglia, Finlanda, Franța, Elveția sau Canada.

Subcapitolul referitor la indicatorii dezvoltării rurale se încheie cu o prezentare sintetică a celor unanim acceptați de literatura de specialitate și a căror cuantificare și interpretare nu necesită un efort laborios, dar care asigură o imagine fidelă a stării subiecților. Reține atenția faptul că indicatorii dezvoltării rurale îi înglobează pe cei ai “dezvoltării umane”, la care se adaugă cei referitori la economia rurală și dotările edilitare.

Partea a doua a capitolului și-a propus realizarea unei abordări teoretice a metodelor și procedeele de analiză a dezvoltării rurale, punându-se accent pe reprezentarea, inclusiv prin scheme bloc, a cadrului de programare acceptat la nivelul Uniunii Europene.

Cele două mari categorii în care se împart metodele de analiză, respectiv cantitative și calitative au fost tratate diferențiat și cu un plus de atenție pentru a doua categorie, autorul lucrării fiind un susținător al curentului promovat în literatura de specialitate, care promovează calitatea și apoi cantitatea.

Prin urmare prezentarea în detaliu a metodelor de analiză calitativă a avut drept scop argumentarea deciziei de alegere a acelor care aplicate în cadrul studiului au condus la

obținerea de rezultate pozitive, în condițiile concrete din teren: interviul, brainstorming-ul și analiza SWOT, pe baza căreia s-au întocmit matricile strategiilor SWOT.

Capitolul al treilea, "ANALIZA DEZVOLTĂRII RURALE ÎN ȚARA NOASTRĂ" a fost conceput în două părți, divizate temporal de momentul Decembrie 1989, apreciat ca fiind un punct de întoarcere și în domeniul dezvoltării rurale.

Pe baza datelor culese din surse deschise, oficiale sau lucrări de specialitate s-a încercat conturarea imaginii ruralului românesc și a tendințelor de dezvoltare a acestuia, specifice perioadelor analizate.

Datele au fost grupate și interpretate ținând cont de tridimensionalitatea spațiului rural și anume, în plan economic, social și ecologic.

Prin prezentarea în paralel a indicatorilor care caracterizează ruralul românesc în cele două perioade, s-a încercat crearea unui cadru propice găsirii unor argumente privind scăderea ponderii în PIB, a agriculturii, ca principală ramură de activitate din rural, în perioada 1990-2007, de la 22% la 7%.

Situația este, cel puțin la prima vedere, de neînțeles datorită faptului că România avea tradiție în cultura cerealelor, în perioada de dinaintea Primului Război Mondial, ocupând locul patru la exportul de grâu (după Rusia, Canada și SUA) și locul întâi la exportul de porumb (fiind urmată de Rusia, Bulgaria și Serbia).

După 1950, până în 1989, colectivizarea forțată a creat mari exploatații agricole, investițiile masive ridicând gradul de mecanizare, chimizare și irigare al agriculturii românești.

Ponderea populației țării, ocupată în sectorul neagrícola a înregistrat o evoluție fluctuantă. Dacă în perioada 1930 – 1992 s-a înregistrat o creștere permanentă a numărului celor care își desfășurau activitatea în sectorul neagrícola, perioada 1992 – 2002 a însemnat o reducere accentuată a acestora, care a determinat revenirea la situația anului 1930. Sectorul neagrícola de la nivelul anilor '70 cuprindea industria de stat locală, industria cooperatistă, mici antreprenori aflați sub controlul statului precum și muncitorii la domiciliu, cuprinși în industria cooperatistă.

Perioada socialistă caracterizată prin încercările și uneori reușitele, în ceea ce privește ridicarea nivelului tehnic al muncii agricole, a dorit revalorificarea statutului social și al prestigiului profesiei de agricultor cu implicații în fizionomia satului românesc. Schimbările semnificative ale satului în perioada menționată au vizat: înfățișarea arhitecturală a satului, confortul curții și a locuinței, diversificarea instituțiilor de producție agricole, industriale și de servicii, precum și activitatea pe linie cultural sportivă.

În perioada care a urmat după 1989 satul românesc a fost supus unor reforme contradictorii. Legea 18/1991, a fondului funciar a divizat suprafețele agricole în parcele minuscule și a determinat o dispersare a acestora, fapt ce a condus la o scădere accentuată a rentabilității exploatațiilor agricole.

Reducerea contribuției agriculturii la formarea PIB după 1989, a fost determinată de deprecierea bazei tehnice, stagnarea investițiilor, distrugerile de active precum și greșelile înregistrate în gestionarea bunurilor aflate în proprietatea statului și sprijinirea procesului de formare a agriculturii private.

Agricultura românească a evoluat în perioada postdecembristă sub incidența fenomenelor generate de tranziția spre economia de piață, pe fondul lipsei acute de resurse financiare și materiale precum și a unei conjuncturi internaționale nefavorabile.

Politica agricolă adoptată s-a materializat prin intervenții ale Guvernului fie în favoarea producătorilor, fie în cea a consumatorilor, din anul 2002 încercându-se o aliniere la mecanismele comunitare.

În ceea ce privește politica de preturi au fost înregistrate mai multe etape de „liberalizare”, intervenția asupra acestora încetând din 1997. Mecanismele de subvenționare a agriculturii au avut un impact negativ asupra producătorilor datorită imposibilității acestora de a-și elabora un plan de afaceri coerent, pe termen lung.

Activitățile economice neagricole derulate în mediul rural au cunoscut o reducere accentuată, după 1989, cu peste 50%, în primul deceniu de tranziție. În aceeași măsură s-a

redus și numărul de IMM – uri. În principal acest regres se datorează lipsei fondurilor pentru modernizarea producției și a lipsei de interes față de această categorie de activități.

Anul 1990 a constituit momentul de apariție al unui fenomen nou în economia românească și anume, creșterea într-un ritm lent dar constant, a populației ocupate în agricultură. Atingerea, în anul 2001 a unei ponderi a populației ocupate în agricultură de zece ori mai mare decât media înregistrată în Uniunea Europeană, se poate explica exclusiv prin existența unei economii slab dezvoltate, în care munca neremunerată a ruralilor are o incidență crescută.

Pe fondul reformelor din învățământul românesc, beneficiare de importante resurse financiare, cu excepția unor măsuri specifice (reabilitarea de școli, facilitarea transportului pentru elevii din satele izolate) învățământul rural nu a fost inclus în programe de dezvoltare, de ansamblu.

Sporul natural negativ din mediul rural românesc a oferit o motivație oarecum „suficientă” celor care au marginalizat învățământul din mediul rural.

Populația îmbătrânită din mediul rural, slaba dotare cu clădiri și aparatură medicală modernă conduc la asigurarea unui act medical, cu mult sub nivelul celui din mediul urban.

Structura suprafeței agricole a României este favorabilă practicării unui sistem de culturi ecologice. Totodată suprafața ocupată cu pășuni și fânețe poate asigura obținerea unor produse animale ecologice sănătoase.

Capitolul al patrulea, “ANALIZA DEZVOLTĂRII RURALE ÎN JUDEȚUL MUREȘ”, cel mai consistent al lucrării, reprezintă o posibilă proiecție în viitor a ruralului mureșean, prin materializarea strategiilor de dezvoltare propuse, sau a altora rezultate din interpretarea datelor statistice culese și a categoriilor de indicatori evidențiați.

Ca modalitate de lucru am ales o variantă care și-a demonstrat viabilitatea în numeroase cazuri și care a constat în parcurgerea următoarelor etape:

- prezentarea ruralului județului Mureș, atât privind aspectele de ordin general cât și cele referitoare la infrastructura acestuia;
- alegerea dintre grupele de indicatori ai dezvoltării rurale prezentați în cadrul capitolului al doilea, pe aceia care au fost considerați reprezentativi în raport cu specificitatea ruralului mureșean. Valorizarea acestor indicatori s-a realizat în urma activității de documentare atât teoretică, cât și în teren;
- realizarea unei analize, respectiv a unei diagnoze a spațiului rural al județului Mureș prin interpretarea indicatorilor aleși;
- elaborarea unor strategii de dezvoltare rurală, în cazul unor localități ale județului.

Analiza realizată cu ajutorul acestor criterii a permis identificarea și gruparea localităților rurale în funcție de condițiile socio-economice și culturale existente și totodată elaborarea unor strategii de dezvoltare rurală durabilă adaptată pentru fiecare categorie în parte, cu diferențieri de la o localitate la alta. Pentru a putea realiza o analiză cu un grad cât mai ridicat de obiectivitate, unele din criterii au fost detaliate în subcriterii. Condiția de bază în selecția subcriteriilor a fost ca acestea să exprime problemele principale cu care se confruntă viața locuitorilor din arealul supus analizei. Aceste subcriterii au permis evidențierea notei particulare, specifice diferitelor teritorii. Criteriile și subcriteriile au fost operaționalizate prin intermediul unor indicatori cu o structură clar definită și care să furnizeze un cadru de lucru logic și sistematic, să permită măsurarea intensității fenomenelor și proceselor precum și identificarea tendințelor de evoluție.

Astfel, în urma prelucrării și interpretării datelor colectate am apreciat ca fiind reprezentativă pentru județul Mureș împărțirea localităților rurale în trei grupe, în funcție de potențialul de dezvoltare: **defavorizate, mediu defavorizate, respectiv favorizate.**

Analiza situației existente în câte o localitate rurală din fiecare categorie a permis evidențierea unor caracteristici comune ale acestora, dar mai ales a celor care le individualizează și care au stat la baza elaborării unor strategii de dezvoltare croite pe condițiile concrete ale fiecăreia.

Am optat pentru prezentarea strategiilor de dezvoltare, pe următoarele categorii: Populația și nevoile sociale, Infrastructura, Economia, Turismul-Agroturismul și Mediul

înconjurător, în fiecare caz în parte enumerându-se atât problemele identificate cât și obiectivele prevăzute pe termen mediu și lung pentru înlăturarea acestora.

Datele care atestă starea de fapt în fiecare caz au fost culese din surse deschise, oficiale, lucrări monografice, sau din teren, utilizând ca metodă, interviul. Analiza SWOT a fost apreciată ca fiind metoda corespunzătoare rigorilor impuse de studiu, elaborarea matricilor SWOT permițând stabilirea unor variante de strategii de dezvoltare a localităților rurale alese.

Rezultatul obținut în urma aplicării mijloacelor și metodelor de lucru enumerate, a concluzionat faptul că indicatorii dezvoltării rurale, aleși precum și cuantificarea acestora au reușit crearea unei imagini realiste a ruralului mureșean. Statisticile prezentate în cele trei cazuri particulare au confirmat estimările făcute, privind nivelul de dezvoltare rurală și implicit au orientat activitatea de elaborare a strategiilor, de dezvoltare spre pragmatism.

Capitolul al cincilea, "CONCLUZII" este o rezultantă logică a celor anterioare, punctând prin conciziunea ideilor formulate. Astfel, pe lângă precizarea obiectivelor fixate, a mijloacelor și metodelor alese pentru materializarea acestora, precum și rezultatele cercetărilor întreprinse, am evidențiat printr-o analiză comparativă, elementele de strategie care vizează dezvoltarea rurală în cazul celor trei comune alese. Datorită faptului că atât nivelul actual cât și potențialul de dezvoltare al acestora prezintă diferențe majore, a fost posibil ca în strânsă corelație cu specificitatea zonei și a tradițiilor locale, să fie identificate strategii de dezvoltare care să vizeze, în principal, domeniile deficitare și dintre acestea, cu prioritate pe cele a căror rămânere în urmă este percepută acut de populația din zonă. Din aceste considerațiuni în anexele 4.15 ÷ 4.20 au fost propuse câteva proiecte, care exploatând specificul local oferă soluții de dezvoltare.